

Kraje demokracji ludowej

Bibliografia:

- Źródło: *Fragment wystąpienia Leonida Breżniewa na spotkaniu I sekretarzy komitetów centralnych partii z Bułgarii, NRD, Węgier, Polski i ZSRR w Moskwie, 8 maja 1968 roku, [w:], Zaciskanie pętli. Tajne dokumenty dotyczące Czechosłowacji 1968 r., Warszawa 1995, s. 82.*
- Źródło: *Proklamacja pięciu europejskich państw socjalistycznych do obywateli Czechosłowacji w związku z wkroczeniem wojsk Układu Warszawskiego na terytorium Czechosłowackiej Republiki Socjalistycznej, ogłoszona w Warszawie 24 sierpnia 1968 roku, [w:] Lidia Mularska-Andziak, Historia powszechna 1919–1991. Wybór tekstów źródłowych, Pułtusk 1997.*
- Źródło: *„Układy” w Układzie Warszawskim, [w:] Antoni Czubiński, Historia powszechna XX wieku, Warszawa 2003, s. 534.*
- Źródło: *Oświadczenie premiera Imre Nagya z 1 listopada 1956 roku, [w:], Rewolucja węgierska 1956. Reformy, bunt, represje 1953-1963, red. Gyorgy Litvan, tłum. Janusz Stawiński, Warszawa 1996.*
- Źródło: *Oświadczenie ministra stanu w rządzie węgierskim Istvana Bibo z 4 listopada 1956 roku, [w:], Rewolucja węgierska 1956. Reformy, bunt, represje 1953–1963, red. Gyorgy Litvan, tłum. Janusz Stawiński, Warszawa 1996.*
- Źródło: dostępny w internecie:
<https://www.polskieradio.pl/39/156/Artykul/1025062,Jan-Palach-symbol-zdradzonego-pokolenia>.

Kraje demokracji ludowej

Oś czasu – kraje demokracji ludowej

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Wprowadzenie

Państwa, które znalazły się w sowieckiej strefie wpływów, będącej obszarem przejętym przez Armię Czerwoną, także z powodu ustaleń dokonanych podczas konferencji pokojowych Wielkiej Trójki, określano mianem [krajów demokracji ludowej](#). Użycie nazwy 'demokracja ludowa' miało na celu pokazanie, że w podporządkowanych ZSRS krajach funkcjonuje 'prawdziwa demokracja', w której władzę sprawuje lud, w odróżnieniu od demokracji burżuazyjnej, charakterystycznej dla krajów zachodnich.

Mapa Europy z zaznaczonymi krajami demokracji ludowej

Źródło: a. nn., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 1

Odczytaj z mapy, które kraje znalazły się w bloku wschodnim. Z którego roku może pochodzić ta mapa?

- 1945
- 1947
- 1949

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Polecenie 1

Wyjaśnij, jaki element świadczy o tym, z którego roku pochodzi mapa.

Źródło: Learnetic S.A., licencja: CC BY 4.0.

Bułgaria

W Bułgarii komuniści wchodzili w skład Frontu Ojczyźnianego (Bułgarska Partia Robotnicza). Współtworzyli tym samym rząd, który powstał po antyfaszystowskim przewrocie. Najsilniejszą partią opozycyjną był Bułgarski Ludowy Związek Chłopski, na którego czele stał **Nikołaj Petkow**. Spore poparcie mieli również socjaldemokraci.

Komuniści próbowali zdobyć sympatię, odwołując się do haseł przeprowadzenia radykalnych reform społecznych. Pierwsze wybory odbyły się w Bułgarii już w listopadzie 1945 roku. Najprawdopodobniej były sfalszowane. Wygrał je oczywiście Front Ojczyźniany. W nowym bułgarskim rządzie znaleźli się przede wszystkim komuniści, którzy stopniowo zaczęli pozbywać się działaczy opozycyjnych. Na wrzesień 1946 roku zaplanowano referendum, które miało zadecydować o ustroju państwa, a w październiku miały się odbyć kolejne wybory do ciała ustawodawczego – Konstytuanty. Kolejny raz wygrali komuniści, a na czele rządu stanął [Georgi Dymitrow](#).

Po wygranych wyborach komuniści postanowili rozprawić się ostatecznie z opozycją. W czerwcu 1947 roku Petkowowi zarzucono organizowanie zamachu stanu. Uznano go za winnego i skazano na karę śmierci (wyrok wykonano 26 sierpnia 1947 roku). Członków jego partii pozbawiono mandatów, a następnie zdelegalizowano organizację. Podobny los spotkał pozostałe ugrupowania.

Zakończeniem procesu zdobywania władzy przez komunistów było uchwalenie w grudniu 1947 roku konstytucji powielającej prawno-ustrojowy porządek sowiecki oraz zjednoczenie partii komunistycznej i socjaldemokratycznej w czerwcu **1948 roku** oraz **powstanie jednolitej Bułgarskiej Partii Komunistycznej**.

Czechosłowacja

W Czechosłowacji pierwsze miesiące po wyzwoleniu wskazywały, że dojdzie do porozumienia wszystkich ugrupowań walczących z Niemcami. Czechosłowacki rząd emigracyjny utrzymywał też pod koniec wojny przyjazne stosunki z ZSRS. Czechosłowacja była krajem częściowo wyzwolonym przez aliantów zachodnich, niemniej ich wojska ostatecznie wycofały się z obszaru państwa.

W kwietniu 1945 roku ogłoszono wspólny program wszystkich ugrupowań (Komunistycznej Partii Czechosłowacji, Słowackiej Partii Demokratycznej, socjaldemokratów, socjalistów narodowych, ludowców), który przede wszystkim przewidywał przeprowadzenie reform społecznych: nacjonalizację przemysłu i reformę rolną. Deklarowano także sojusz z ZSRS. Podkreślano konieczność ukarania zdrajców i kolaborantów z okresu okupacji. Do końca 1947 roku osądzono blisko 30 tys. osób, w tym wydano 700 wyroków śmierci. Dokonano także przesiedleń Niemców Sudeckich.

W maju 1946 roku odbyły się pierwsze 'prawie' wolne wybory. Udział w nich mogły wziąć jedynie partie, które tworzyły rząd koalicyjny. Komuniści zdobyli około 1/3 mandatów. Na czele rządu stanął ich przedstawiciel [Klement Gottwald](#), ale gabinet miał charakter koalicyjny. ZSRS próbował jednak naciskać na rząd praski, aby bardziej

go sobie podporządkować, np. wymusił odrzucenie przez Czechosłowację przystąpienia do planu Marshalla.

Komuniści starali się także, wysuwając różnorodne oskarżenia, oczerniać przedstawicieli pozostałych partii. W prasie pojawiały się informacje o spiskach antyrządowych, zdradach. Wykorzystywano fakt, że na czele strategicznego ministerstwa spraw wewnętrznych stał komunista Václav Nosek. Między innymi jego działania doprowadziły do dymisji niekomunistycznych przedstawicieli rządu. W lutym 1948 roku rząd podał się do dymisji przyjętej prezydenta [Edvarda Beneša](#).

Kolejny gabinet – również z Gottwaldem na czele – nie miał już charakteru koalicyjnego. Składał się prawie wyłącznie z komunistów. Wprawdzie funkcję ministra spraw zagranicznych pełnił Jan Masaryk, pochodzący z nadania prezydenta Beneša, ale wkrótce popełnił samobójstwo. Rząd Gottwalda podjął dalszą walkę z opozycją. Aresztowania objęły zarówno osoby ze sceny politycznej, jak i naukowców, wojsko, administrację. Zlikwidowano także niezależne organizacje społeczne oraz opozycyjną prasę. Ponad 200 tys. osób zdecydowało się na emigrację.

W maju 1948 roku uchwalono nową konstytucję i odbyły się wybory. Zdecydowaną większość mandatów zdobyli w nich komuniści. Prezydent Beneš, nie chcąc podpisać nowej konstytucji ani uznać wyników wyborów, podał się do dymisji. Jego funkcję objął Gottwald.

Rumunia

W Rumunii, po obaleniu profaszystowskiej dyktatury [Iona Antonescu](#), w sierpniu 1944 roku utworzono rząd jedności narodowej. Niestety, komuniści, korzystając z poparcia Armii Czerwonej i organizując manifestacje, starali się przejąć władzę. W marcu 1944 roku król Michał – pod presją – powierzył urząd premiera i misję formowania rządu Petru Grozie, ludowcowi, ale zwolennikowi bliskiej współpracy z komunistami.

Największą partią opozycyjną była Narodowa Partia Chłopska kierowana przez Iuliu Maniu, która opowiadała się za pozostawieniem w Rumunii demokratycznej monarchii. Miała ona poparcie aliantów zachodnich. ZSRS natomiast popierał zdecydowanie rząd Grozy.

W listopadzie 1946 roku przeprowadzono wybory do parlamentu. Zastraszano opozycję, utrudniano jej przeprowadzanie kampanii wyborczej, a następnie doszło do zafałszowania wyników. Po przejściu władzy przez komunistów rozpoczął się proces likwidacji opozycji według znanego schematu: pojawiły się oskarżenia o zdradę, chęć przeprowadzenia zamachu. W efekcie latem 1947 roku aresztowano polityków opozycyjnych, w tym Maniu. Przywódcę ludowców skazano na dożywocie (zmarł w więzieniu).

W 1948 roku doszło do zjednoczenia socjaldemokratów i komunistów i powstała **Rumuńska Partia Robotnicza**. Na jej czele stanął Gheorghe Gheorghiu-Dej [czyt.: george georgiu dej]. W grudniu wymuszono na królu Michale abdykację, w efekcie Rumunia stała się kolejną republiką 'demokracji ludowej'.

Węgry

Również na Węgrzech komuniści znaleźli się w powstałej opozycji antyfaszystowskiej i utworzonym rządzie tymczasowym. Ich pozarządowym organem był Węgierski Narodowy Front Niepodległościowy, głoszący program reform społecznych oraz konieczność ukształtowania republiki demokratycznej, uciekano natomiast od radykalnych haseł. Najsilniejszą partią na Węgrzech, cieszącą się poparciem większości społeczeństwa, a także państw zachodnich, była **Partia Drobnych Rolników**, i to ona zdobyła blisko 60% głosów w przeprowadzonych bardzo szybko, bo już na jesień 1945 roku, wyborach.

Komuniści nie 'przygotowali się'. To były jedyne niesfałszowane wybory w bloku państw demokracji ludowej. Po wyborach utworzono jednak rząd składający się z przedstawicieli różnych ugrupowań, na przykład funkcję ministra spraw

wewnętrznych objął komunista Laszlo Rajk. Komuniści, wykorzystując podległe mu służby, rozpoczęli walkę o władzę. To od sytuacji zaistniałej na Węgrzech pochodzi określenie 'taktyka salami': poprzez różnorodne działania (demonstracje, prowokacje), stopniowe dyskredytowanie opozycji i pozbawianie jej władzy komuniści przejmowali kontrolę nad życiem politycznym. Apogeum stanowiło wykrycie przez służby porządkowe spisku, który miał na celu obalenie rządu. W ten spisek oczywiście zamieszani byli liderzy Partii Drobnych Rolników, których albo aresztowano, albo zmuszono do emigracji (m.in. z kraju wyjechał dotychczasowy premier Ferenc Nagy [czyt.: nodź]), choć już wcześniej pozbyto się części opozycji pod hasłem 'poszukiwania faszystów i kolaborantów'.

W kolejnych **wyborach w 1949 roku**, już odpowiednio zabezpieczonych, Węgierska Partia Komunistyczna i jej sojusznicy zdobyli większość. Stopniowo po wyborach zdelegalizowano pozostałe ugrupowania, a następnie – po połączeniu Węgierskiej Partii Socjaldemokratycznej i Węgierskiej Partii Komunistycznej – doszło do powstania **Węgierskiej Partii Pracujących**.

Albania i Jugosławia

Inaczej wyglądała sytuacja w Albanii i Jugosławii. W obydwu krajach do wyzwolenia przyczyniła się komunistyczna partyzantka, która miała spore poparcie społeczne. W przypadku Albanii był to **Front Wyzwolenia Narodowego**. W październiku 1944 roku na czele państwa albańskiego stanął rząd tymczasowy składający się w większości z komunistów, premierem został Enver Hodża. Komuniści zadbali o to, aby jedyną legalnie działającą w kraju partią była Komunistyczna Partia Albanii, w efekcie w grudniu 1945 roku odnieśli sukces wyborczy. W styczniu 1946 roku proklamowano **Republikę Albanii** ze stolicą w Tiranie.

Przez pewien czas toczył się konflikt we władzach partii i kraju. Powodem był stosunek do Jugosławii. Ostatecznie wygrał Hodża, który potępił Josipa Broza-Titę, zaakceptował oficjalną linię ZSRS, a państwo weszło w struktury RWPG i Układu Warszawskiego. Jednak w 1961 roku Albania wystąpiła z tych organizacji, choć

pozostała ewidentnie krajem o ustroju komunistycznym i zarazem państwem odizolowanym od świata. Warto wspomnieć, że obawiając się inwazji sowieckiej, Hodża nakazał wybudowanie tysięcy bunkrów.

Podobnie wyglądała sytuacja w Jugosławii. W powstałym w marcu 1945 roku rządzie tymczasowym znalazło się tylko trzech polityków z rządu emigracyjnego w Londynie. Mający poparcie społeczne **Josip Broz-Tito** bardzo szybko pozbył się jednak opozycyjnych działaczy.

W listopadzie 1945 roku odbyły się wybory zbojkotowane przez opozycję (na znak protestu). Broz-Tito przejął pełnię władzy. Jugosławia stała się republiką o charakterze federacyjnym. Państwo składało się z sześciu republik: Serbii, Chorwacji, Słowenii, Macedonii, Czarnogóry oraz Bośni i Hercegowiny oraz dwóch okręgów autonomicznych: Wojwodiny i Kosowa. Tutaj również Broz-Tito zaprowadził ustrój socjalistyczny, ale o 'charakterze narodowym', niepełnej podległości wzorcowi moskiewskiemu. Władza skupiona była w rękach przywódców komunistycznych z Brozem-Titą na czele. Rozwiązana została opozycyjna Partia Demokratyczna. Również w Jugosławii pod pozorem rozliczeń z kolaborantami na śmierć skazano osoby uznane za niewygodne dla władzy, jak choćby Drażę Mihailovicia.

Ćwiczenie 2

Przypomnij, kim był Draža Mihailović.

- Stał na czele Partii Ludowej.
- Kierował w okresie okupacji antyfaszystowską partyzantką podległą królowi.
- Był delegatem rządu emigracyjnego.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

W życiu gospodarczym przeprowadzono liczne zmiany: w 1945 roku wprowadzono reformę rolną, w 1946 dokonano nacjonalizacji przemysłu, a w 1947 rozpoczęto realizację pierwszego planu pięcioletniego. Do końca 1947 roku Broz-Tito uchodził za największego sojusznika Stalina (np. Jugosławia wspierała komunistyczne powstanie w Grecji), jednak **od początku 1948 roku relacje między ZSRS a Jugosławią zaczęły się pogarszać**. Broz-Tito, wspierający narodowy komunizm, mówiący o utworzeniu

'federacji bałkańskiej', stawał się dla Stalina politykiem zbyt niezależnym i mogącym zagrozić sowieckim wpływom na Bałkanach. Sowiecki dyktator oskarżył więc Broz-Titę o nacjonalizm i odstępstwo od marksizmu. Jugosławia została wykluczona z Kominformu i potępiona przez pozostałe kraje demokracji ludowej. Natomiast Broz-Tito pozbył się zwolenników Stalina w partii i we władzach, umieszczając ich w obozach koncentracyjnych na wyspach adriatyckich. Przestał również wspomagać greckich komunistów (blokując dostawy broni), co najprawdopodobniej przyczyniło się do ich klęski.

Zerwanie z Moskwą miało pozytywny wpływ na rozwój gospodarczy państwa jugosłowiańskiego, które rozpoczęło współpracę z państwami zachodnimi. Już **w 1948 roku Jugosławia zawarła umowy gospodarcze z USA i Wielką Brytanią**, które ożywiły jej rozwój. Funkcjonująca w Jugosławii gospodarka odbiegała od klasycznego centralizmu. W przedsiębiorstwach dużą rolę odgrywały samorządy robotnicze. Zrezygnowano z kolektywizacji rolnictwa. W 1953 roku Broz-Tito podpisał układ o przyjaźni i współpracy z Grecją i Turcją.

Josip Broz-Tito (1892–1980). W okresie I wojny światowej walczył w armii austro-węgierskiej, dostał się do niewoli rosyjskiej, tam zetknął się z ideami komunistycznymi. Był uczestnikiem rewolucji październikowej, przywódcą jugosłowiańskiej komunistycznej partyzantki antyfaszystowskiej w okresie II wojny, przywódcą Socjalistycznej Federacyjnej Republiki Jugosławii od 1945 roku aż do śmierci. Twórca „titoizmu”, narodowej odmiany socjalizmu, zakładającej własną drogę kształtowania tego ustroju – bez opierania się na wzorcu sowieckim.

Ćwiczenie 3

Wskaż określenie, które nie pasuje do ilustracji z okładki książki.

- Prowadzenie samodzielnej polityki przez Titę.
- Prowadzenie polityki sprzecznej z wzorcem radzieckim.
- Krytyka komunizmu.
- „Konszachty” z imperializmem.
- Używanie kłamstwa i „nieetycznych” zasad w polityce.
- Związki z faszyzmem.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Kraje demokracji ludowej – cechy wspólne

W krajach demokracji ludowej można wyróżnić cechy wspólne, świadczące o sowieckiej dominacji, ale też wyraźnie odróżniające je od zachodnich demokracji. W krajach tych dominującą, a często jedyną na scenie politycznej partią była partia komunistyczna, nie zawsze mająca w nazwie to określenie (np. Polska Zjednoczona Partia Robotnicza). Wszystkim krajom bloku wschodniego ZSRS narzucił członkostwo w **Radzie Wzajemnej Pomocy Gospodarczej (RWPG)** oraz **Układzie Warszawskim**. Stalin chciał również przejąć całkowity nadzór nad światowym ruchem komunistycznym i kontrolować partie komunistyczne w poszczególnych krajach, toteż we wrześniu 1947 roku utworzono w Szklarskiej Porębie Biuro Informacyjne Partii Komunistycznych i Robotniczych, tzw. **Kominform**. Oficjalnym celem biura było 'koordynowanie walki z imperializmem' oraz wymiana doświadczeń między 'bratnimi partiami', a także wzajemna pomoc. W skład instytucji weszło siedem partii krajów demokracji ludowej i dwie partie komunistyczne krajów Europy Zachodniej (francuska i włoska).

Ćwiczenie 4

Podaj nazwę międzynarodowej organizacji, która była poprzedniczką Kominformu.

- Komintern (Międzynarodówka Komunistyczna)
- Komsomoł (Międzynarodowa Komunistyczna Organizacja Ludzi Pracy)
- Międzynarodowe Stowarzyszenie Ludu

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

RWPG została utworzona w Moskwie w styczniu 1949 roku. Należały do niej następujące państwa: Ludowa Republika Bułgarii, Republika Czechosłowacka, Polska Rzeczpospolita Ludowa, Rumuńska Republika Ludowa, Węgierska Republika Ludowa i Związek Socjalistycznych Republik Sowieckich. 21 lutego 1949 roku dołączyła Albańska Republika Ludowa, a 29 września 1950 Niemiecka Republika Demokratyczna. W tym składzie zabrakło Jugosławii.

Polecenie 2

Wyjaśnij, dlaczego w RWPG nie było Jugosławii.

Źródło: Learnetic S.A., licencja: CC BY 4.0.

Ćwiczenie 5

Jaki był nieoficjalny cel powołania RWPG?

- Powstała jako kontrpropozycja do planu Marshalla i gospodarczej integracji Europy Zachodniej.
- Powstała, aby gromadzić fundusze na cele zbrojeniowe.
- Miała na celu stworzenie wspólnego międzynarodowego systemu gospodarczego krajów socjalistycznych.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Oficjalnie RWPG miała wspierać planowany rozwój gospodarki narodowej, dbać o przyspieszanie, podnoszenie poziomu, wzrost i zwiększenie państw członkowskich.

Dawna siedziba RWPG

Źródło: a. nn., licencja: CC BY-SA 4.0.

Polecenie 3

Poszukaj informacji i ustal, czyją siedzibą jest obecnie dawny budynek RWPG.

Źródło: Learnetic S.A., licencja: CC BY 4.0.

Układ Warszawski

Układ o Przyjaźni, Współpracy i Pomocy Wzajemnej to oficjalna nazwa Układu Warszawskiego. Podpisanie Układu Warszawskiego nastąpiło 14 maja 1955 roku w Pałacu Namiestnikowskim w Warszawie. Układ powstał w odpowiedzi na włączenie Niemiec Zachodnich do struktur NATO. Podkreślano jego pokojowy i obronny charakter, zapewniający bezpieczeństwo swoim sygnatariuszom.

Ćwiczenie 6

Jaką funkcję pełni obecnie pałac nazywany niegdyś Namiestnikowskim?

- Muzeum Lubomirskich
- Siedziba Rady Ministrów
- Siedziba Prezydenta RP

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Głównymi organami Układu Warszawskiego były: Doradczy Komitet Polityczny i Zjednoczone Dowództwo Sił Zbrojnych Układu. Dominującą rolę w Układzie odgrywał ZSRS.

” 'Układy' w Układzie Warszawskim

Rosjanie – pisze reprezentant Polski w Sztabie Układu gen. T. Pióro – otrzymywali wszelkie informacje na temat wojsk sprzymierzonych, ich organizacji, uzbrojenia, dyslokacji poszczególnych jednostek, personaliów wyższych dowódców, sami natomiast nie podawali żadnych danych dotyczących swych wojsk, nawet tych wchodzących (jakoby) w skład sił zbrojnych Układu. W radzieckim Sztabie Generalnym znane były plany mobilizacyjne i czynności państw Układu Warszawskiego związane ze stanem wojny, nie dzielono się jednak zamierzeniami Armii Radzieckiej.

Źródło: „Układy” w Układzie Warszawskim, [w:] Antoni Czubiński, *Historia powszechna XX wieku*, Warszawa 2003, s. 534.

Ćwiczenie 7

Wskaż zdanie fałszywe dotyczące stosunków panujących w strukturach Układu Warszawskiego.

- Przedstawicielom ZSRR dostępna była szczegółowa wiedza na temat spraw wojskowych, strategicznych i zbrojeniowych państw członkowskich układu.
- Sztab Generalny ZSRR poinformowany był o planach mobilizacyjnych np. Polski czy NRD.
- Każdy z krajów członkowskich Układu miał obowiązek dostarczenia szczegółowych informacji na temat posiadanych sił zbrojnych i ich możliwości wojennych.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Stałą cechą systemu demokracji ludowej było przeprowadzanie farsy wyborczej, a nie prawdziwych, wolnych wyborów. Mimo założeń, że **wybory są demokratyczne, w rzeczywistości zawsze podlegały zafałszowaniu**. W krajach, w których oprócz partii dominującej funkcjonowały jej przybudówki, jak w Polsce, wystawiana była jedna lista (np. Blok Stronnictw Demokratycznych). Często lista zawierała tyle miejsc, ile było mandatów do parlamentu, ewentualnie na miejscach eksponowanych (pewnych) byli właściwi kandydaci. Zawsze też podawano do publicznej wiadomości, że frekwencja wyborcza była bardzo wysoka, a kandydat partii rządzącej otrzymał prawie stuprocentowe poparcie.

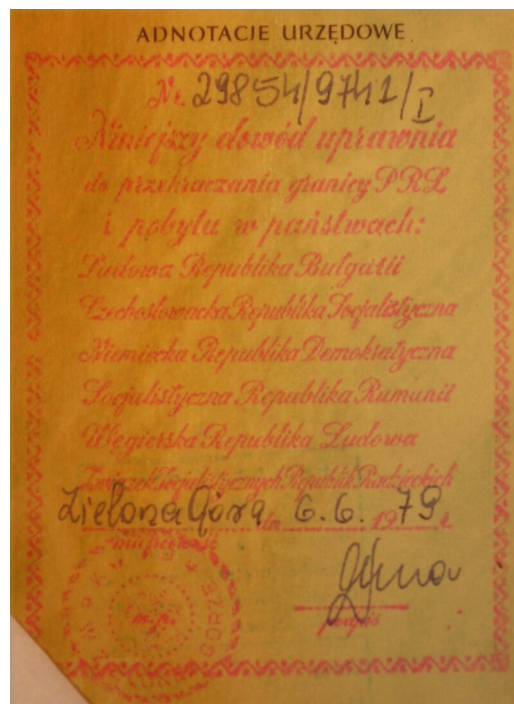
Kolejną charakterystyczną cechą państw bloku wschodniego była praktyka obsadzania tych samych osób we władzach dominującej partii oraz we władzach państwowych. W każdym kraju demokracji ludowej stopniowo **likwidowano opozycję** oraz represjonowano Kościół i jego przedstawicieli. Prześladowani lub aresztowani byli m.in. zwierzchnicy instytucji kościelnych: na Węgrzech – prymas József Mindszenty, w Czechach – kardynał Josef Beran, w Chorwacji – prymas Alojzije Stepinac.

Wszędzie dochodziło do **zjednoczenia ruchu socjalistycznego** lub socjaldemokratycznego, robotniczego, a także w każdym kraju uchwalono konstytucję, która sankcjonowała zdobycze komunistów.

Państwa bloku wschodniego charakteryzowała **indoktrynacja** społeczeństwa, zwłaszcza ludzi młodych. Obowiązywał 'monopol informacyjny' – przekazywano tylko te treści, które były wygodne dla władzy; prasę i inne publikacje cenzurowano. Do programów szkolnych i podręczników wprowadzono 'właściwe' treści: narzucono marksistowską interpretację dziejów i obowiązkową naukę języka rosyjskiego.

W obawie przed 'zarażeniem się obywateli imperializmem' **wyłącznie wybranym pozwalano na wyjazd za granicę** – tylko oni otrzymywali paszporty. Aby wjechać do krajów demokracji ludowej także konieczna była zgoda odpowiednich organów, ale otrzymanie jej nie było już specjalnie kłopotliwe.

Kraje demokracji ludowej miały **rozbudowany aparat represji**, który stał na straży wprowadzonego porządku i władzy. Niewątpliwym wsparciem dla rządzących było stacjonowanie w poszczególnych państwach wojsk Armii Czerwonej.

Zgoda na wyjazd do “demoludów”

Źródło: a. nn., domena publiczna.

Polecenie 4

Zapoznaj się z opisem ilustracji. Ustal, jakie zmiany nastąpiły po 1989 roku w kwestii możliwości wyjazdu obywateli państw bloku wschodniego ze swoich krajów. Ustal, jaki dokument potrzebny jest dzisiaj, żeby pojechać np. do Niemiec.

Źródło: Learnetic S.A., licencja: CC BY 4.0.

Polecenie 5

Poszukaj informacji i ustal, gdzie w Polsce (w jakich regionach) stacjonowało najwięcej wojska sowieckiego.

Źródło: Learnetic S.A., licencja: CC BY 4.0.

Wszędzie również przeprowadzono **reformę rolną** oraz **nacjonalizację przemysłu**, co przyczyniło się do wywłaszczenia obywateli i uzależnienia ich od państwa. Ograniczono do minimum kapitał prywatny. Popierano także spółdzielczość. O ile nie wszędzie rygorystycznie wprowadzano kolektywizację, o tyle od gospodarki planowej i rozbudowy przemysłu ciężkiego nie było odstępstw.

Kryzysy polityczne w krajach demokracji ludowej

Rewolucja węgierska 23 X - 10 XI 1956 rok

Zdobycie władzy przez komunistów w krajach demokracji ludowej nie zapobiegło protestom społecznym. Niektóre z nich stłumione zostały dopiero przy pomocy Armii Sowieckiej (powstanie berlińskie) czy wojsk Układu Warszawskiego.

Do istotnych kryzysów społeczno-politycznych doszło między innymi w 1956 roku w Polsce i na Węgrzech. W dużej mierze były one wynikiem zmian, które nastąpiły w ZSRS po śmierci Stalina. Na Węgrzech już w **1953 roku** podjęta została próba zreformowania systemu. Na czele państwa stanął **Imre Nagy**, [czyt.: imre nodź] ogłosił program reform społecznych. Został on jednak odebrany przez większość aparatu władzy jako zbyt radykalny, toteż w 1955 roku Nagya pozbawiono wszystkich funkcji.

Odsunięcie go od władzy wywołało falę protestów. Jednak do największych wystąpień doszło w **październiku 1956 roku** na wieść o wydarzeniach w Poznaniu – w geście solidarności z Polakami, którzy próbowali odsunąć od rządów działaczy stalinowskich. Przeciwno demonstrantom wysłano siły porządkowe i tajną policję polityczną. Doszło do użycia broni, w efekcie rozpoczęły się walki uliczne. Przeciwno demonstrującym w Budapeszcie skierowano także sowieckie jednostki pancerne stacjonujące na Węgrzech. Po kilku dniach walk wycofano je jednak ze stolicy Węgier. W celu uspokojenia sytuacji premierem ponownie został Imre Nagy, który kolejny raz wrócił do planu reform. Zapowiedział wprowadzenie systemu wielopartyjnego i zasad gospodarki wolnorynkowej.

” Oświadczenie premiera Imre Nagya z 1 listopada 1956 roku

Do narodu węgierskiego! Rząd kraju, w pełni odpowiedzialny przed węgierskim narodem i historią, posłuszny zjednoczonej woli milionów, ogłasza niniejszym neutralność Węgierskiej Republiki Ludowej. Naród węgierski, na fundamencie niepodległości i równości oraz w zgodzie z duchem Karty Narodów Zjednoczonych, pragnie żyć w prawdziwej przyjaźni z sąsiadami, ze Związkiem Radzieckim i ze wszystkimi narodami świata. Naród węgierski żywi nadzieję na umacnianie i dalszy rozwój zdobyczy rewolucji narodowej bez przynależności do jakiegokolwiek bloku mocarstw. Kilkusetletnie marzenie narodu węgierskiego spełniło się. Walka rewolucyjna narodu i jego bohaterów zakończyła się triumfem wolności i niepodległości. Ta heroiczna walka umożliwiła realizację naszych fundamentalnych dążeń narodowych w stosunkach międzynarodowych, mianowicie neutralności. Apelujemy do naszych sąsiadów, krajów bliskich i dalekich, aby uszanowali stanowcze decyzje naszego narodu. Jest prawdą, że nasz naród jest w tej chwili zjednoczony jak nigdy dotychczas. Miliony ludzi pracujących Węgier! Wspierajcie i umacniajcie nasz kraj waszą rewolucyjną stanowczością,

waszą niestrudzoną pracą, a przez zachowanie porządku – wolne, niepodległe, demokratyczne i neutralne Węgry.

Źródło: *Oświadczenie premiera Imre Nagya z 1 listopada 1956 roku, [w:], Rewolucja węgierska 1956. Reformy, bunt, represje 1953-1963, red. Gyorgy Litvan, tłum. Janusz Stawiński, Warszawa 1996.*

Ćwiczenie 8

Jakie założenia w dziedzinie stosunków międzynarodowych zgłosił rząd Imre Nagya?

- Utrzymanie dotychczasowych sojuszy.
- Chęć zachowania neutralności.
- Zawarcie układów z państwami zachodnimi.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

” Oświadczenie ministra stanu w rządzie węgierskim Istvana Bibo z 4 listopada 1956 roku

Rezolucja węgierska z 1956 roku

Węgry nie mają zamiaru prowadzić antyradzieckiej polityki. Pragną jedynie żyć w społeczności narodów Europy Wschodniej, które chcą swoje życie organizować we wspólnocie, którą rządzi wolność, równość i brak wyzysku. Odrzucam przed całym światem oszczercze twierdzenie, że chwalebną Rewolucję Węgierską splamiły faszystowskie lub antysemityczne ekscesy. Naród węgierski powstał jedynie przeciw obcej armii zwycięzcy i własnym oddziałom oprawców. Doraźne sądy sprawowane przez kilka dni na ulicach zostały wzięte pod kontrolę. Nowy rząd powstrzymał niezbrojne próby odradzania się starych konserwatywnych sił. Twierdzenie, że sytuacja wymagała uzasadnionego, lub raczej ponownego wezwania do kraju wielkiej obcej armii, jest cyniczne i nieodpowiedzialne. Przeciwnie, obecność obcej armii na naszej ziemi jest główną

przyczyną niepokojów i rozprzężenia. Wzywam naród węgierski, aby nie akceptował niczego, co siły okupacyjne lub marionetkowy rząd będą wprowadzać jako legalną władzę, lecz aby wykorzystał przeciwko tym posunięciom wszelkie środki biernego oporu, wyjąwszy jedynie działalność służb publicznych i wodociągów w Budapeszcie. Nie jestem w stanie kierować zbrojnym oporem, ponieważ nie znam sytuacji militarnej i byłoby nieodpowiedzialnością z mojej strony decydować o rozlewie krwi węgierskiej młodzieży. Naród węgierski poświęcił już dość krwi dla udowodnienia światu swego przywiązania do wolności i sprawiedliwości. Teraz przychodzi kolej na potwierdzenie przez mocarstwa światowe powagi fundamentalnych zasad Narodów Zjednoczonych i potęgi narodów miłujących pokój. Proszę wielkie mocarstwa i Narody Zjednoczone o mądrą i odważną interwencję w sprawie wolności mojego ujarzmionego narodu. Oświadczam, że jedynym pełnomocnym przedstawicielem Węgier za granicą i legalnym zwierzchnikiem ich służby dyplomatycznej jest minister stanu Anna Kethly.

Boże ocal Węgry

Datowane w budynku parlamentu, 4 XI 1956.

Źródło: Oświadczenie ministra stanu w rządzie węgierskim Istvana Bibo z 4 listopada 1956 roku, [w:], Rewolucja węgierska 1956. Reformy, bunt, represje 1953–1963, red. Gyorgy Litvan, tłum. Janusz Stawiński, Warszawa 1996.

Polecenie 6

Odpowiedz, kto był adresatem rezolucji.

Źródło: Learnetic S.A., licencja: CC BY 4.0.

Polecenie 7

Wyjaśnij cel ogłoszenia.

Źródło: Learnetic S.A., licencja: CC BY 4.0.

Polecenie 8

Napisz, jakiej reakcji domaga się przedstawiciel rządu węgierskiego.

Źródło: Learnetic S.A., licencja: CC BY 4.0.

Polecenie 9

Wyjaśnij, kto kryje się pod pojęciami: 'obca armia zwycięzcy', 'własne oddziały oprawcy', 'marionetkowy rząd'.

Źródło: Learnetic S.A., licencja: CC BY 4.0.

Nikita Chruszczow, I sekretarz KC KPZS (Komitetu Centralnego Komunistycznej Partii Związku Sowieckiego), nie zamierzał utracić kontroli nad Węgrami, obawiał się też, że może dojść do 'efektu domina' w krajach podległych ZSRS. Interwencja wojsk sowieckich miała miejsce 4 listopada. **Do Budapesztu kolejny raz wysłano czołgi.** Zrobiono to na prośbę rządu robotniczo-chłopskiego z Jánosem Kádárem [czyt.: janoszem kadarem] (komunistą) na czele, utworzonego w opozycji do ośrodka władzy kierowanego przez Imre Nagya. Doszło do krwawych walk. Niestety, Węgrom nie udało się stawić czoła siłom sowieckim. Zginęło ponad 7 tys. osób. Kolejne ofiary były wynikiem represji. Niektórzy uczestnicy powstania węgierskiego schronili się poza granicami kraju. Imre Nagy po pokazowym procesie i wyroku skazującym został stracony.

Kapsuła czasu

Czy Nikita Chruszczow miał słuszne obawy, że wydarzenia w 1956 roku w Polsce i na Węgrzech mogą wywołać 'efekt domina'? Analizując kolejne tematy, postaraj się znaleźć odpowiedź na pytanie: kiedy obawy sowieckiego przywódcy znajdą pełne uzasadnienie?

Praska wiosna

Kolejnym istotnym kryzysem w krajach demokracji ludowej, który spowodował nie tylko interwencję sowiecką, ale też sił Układu Warszawskiego, było wystąpienie w Pradze. Tutaj również nastąpiła próba zreformowania systemu socjalistycznego, jak mówiono – wprowadzenia socjalizmu z ludzką twarzą. Reformatorem był **Alexander Dubček** [czyt.: dubczek], który objął w styczniu 1968 roku funkcję I sekretarza Komunistycznej Partii Czechosłowacji. Niestety, zniesienie cenzury i coraz częściej pojawiająca się krytyka ustroju socjalistycznego spowodowały niepokój w ZSRS. I sekretarz KC KPZS Leonid Breżniew, po zainicjowaniu spotkania z przedstawicielami pozostałych krajów demokracji ludowej, postanowił podjąć kroki w celu zachowania *status quo* w Czechosłowacji.

” Fragment wystąpienia Leonida Breżniewa na spotkaniu I sekretarzy komitetów centralnych partii z Bułgarii, NRD, Węgier, Polski i ZSRR w Moskwie, 8 maja 1968 roku

Jak wyglądał ich [Czechów i Słowaków] pochód pierwszomajowy? [...], nieśli flagę amerykańską najpierw gdzieś nieśmiało, ukrytą, ale potem wyciągnęli ją nad pochodem, stanęli sobie na plecach i machali tą flagą od trybuny do trybuny. Hasła nieśli: Niech żyje wolność. Więc jak to – pytaliśmy – naród czeski stanął już pod sztandarem amerykańskim? [...] Jak mamy rozumieć wasz stosunek do Układu Warszawskiego, do naszego kraju, skoro otworzyliście granice z Austrią, NRF? Co dzień przyjeżdża 30, 40, 50 tys. turystów. Kto nas przekona, że nie wiozą ze sobą literatury, broni, że nie przyjeżdżają z nimi agenci obcych wywiadów? [...] Jak możemy zachować spokój, czyż nie wiemy, że na terytorium NRF znajduje się 21 dywizji i w tym dwa korpusy amerykańskie – na wprost granicy czeskiej! Oznacza to

zajście od tyłów NRD, Polski, oznacza to zagrożenie bezpieczeństwa ZSRR. Nie możemy pogodzić się z tym.

Źródło: Fragment wystąpienia Leonida Breżniewa na spotkaniu I sekretarzy komitetów centralnych partii z Bułgarii, NRD, Węgier, Polski i ZSRR w Moskwie, 8 maja 1968 roku, [w:], Zaciskanie pętli. Tajne dokumenty dotyczące Czechosłowacji 1968 r., Warszawa 1995, s. 82.

” Proklamacja pięciu europejskich państw socjalistycznych do obywateli Czechosłowacji w związku z wkroczeniem wojsk Układu Warszawskiego na terytorium Czechosłowackiej Republiki Socjalistycznej, ogłoszona w Warszawie 24 sierpnia 1968 roku

Bracia nasi, Czesi i Słowacy!

Zwracają się do Was rządy Ludowej Republiki Bułgarii, Niemieckiej Republiki Demokratycznej, Polskiej Rzeczpospolitej Ludowej, Węgierskiej Republiki Ludowej i Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich.

[...] Kontrrewolucjoniści liczyli na to, że w skomplikowanej, napiętej sytuacji międzynarodowej, wywołanej agresywnymi poczynaniami amerykańskiego imperializmu, a zwłaszcza aktywizacją sił odwetowych w Niemczech Zachodnich, uda im się wyrwać Czechosłowację ze wspólnoty państw socjalistycznych. Próżne to nadzieje. Państwa socjalistyczne dysponują dostateczną siłą, ażeby uchronić bratni kraj i obronić sławę socjalizmu.

Drodzy przyjaciele!

Dzisiaj przybyli Wam z pomocą Wasi bracia klasowi.

Przybyli oni do Was nie po to, żeby mieszać się do Waszych spraw wewnętrznych, lecz po to, żeby wspólnie z Wami stawić czoło kontrrewolucji, obronić sprawę socjalizmu i zażegnać niebezpieczeństwo Waszej Ojczyzny.

Źródło: Proklamacja pięciu europejskich państw socjalistycznych do obywateli Czechosłowacji w związku z wkroczeniem wojsk Układu Warszawskiego na terytorium Czechosłowackiej Republiki Socjalistycznej, ogłoszona w Warszawie 24 sierpnia 1968 roku, [w:] Lidia Mularska-Andziak, Historia powszechna 1919–1991. Wybór tekstów źródłowych, Pułtusk 1997.

Polecenie 10

Wskaż podane w tekście argumenty przemawiające za koniecznością wkroczenia wojsk Układu Warszawskiego do Czechosłowacji. Czy przekonuje Cię argumentacja Breżniewa i 'bratnich partii komunistycznych', uzasadniająca interwencję wojsk Układu Warszawskiego w Czechosłowacji? Uzasadnij odpowiedź.

Źródło: Learnetic S.A., licencja: CC BY 4.0.

Podczas spotkania w Warszawie powstał ostrzegawczy list skierowany do KPCz. Dubček zagwarantował pozostanie Czechosłowacji w kręgu państw socjalistycznych, niemniej zapadła decyzja o interwencji. Uzyskała ona nazwę **operacja 'Dunaj'**. W interwencji, rozpoczętej 20 sierpnia 1968 roku, wzięło udział około 200 tys. żołnierzy. Mimo że Dubček, nie chcąc rozlewu krwi, wezwał do niestawiania oporu, nie obyło się bez ofiar. Reformatorów wywieziono do Moskwy. Dubček, po zapewnieniu, że zlikwiduje wprowadzone reformy, pozostał przy władzy, ale już w marcu 1969 roku zastąpił go bardziej promoskiewski Gustáv Husák.

Kapsuła czasu

W interwencji wojsk Układu Warszawskiego udział wzięły też siły polskie. Niektórzy historycy uważają, że władze PZPR wykazały się zbyt dużą gorliwością i uległością wobec władz sowieckich. Nasi południowi sąsiedzi do dzisiaj mają nam za złe tę interwencję. Jak uważasz, czy rzeczywiście można było odmówić udziału w tej operacji? Jakie mogły być konsekwencje odmowy? Odpowiedź może ci ułatwić tekst proklamacji.

Protest młodego pokolenia

” Jan Palach - symbol zdradzonego pokolenia ---

fragmenty

- To, co zrobiłeś, już zupełnie wystarczy, żeby o tym wiedział cały świat - powiedziała dziewczyna Jana Palacha. I świat usłyszał o czeskim studencie, który podpalił się w proteście przeciwko agresji wojsk Układu Warszawskiego na Czechosłowację.

Jan Palach, student historii i ekonomii politycznej na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Karola w Pradze, urodził się w 1948 r. we Všetatach. 16 stycznia 1969 r. o godz. 16 dokonał aktu samospalenia przed Muzeum Narodowym na placu Waclawa w Pradze.

[...] Hanna Bielawska, autorka audycji dokumentalnej '**Płomień - wspomnienie o Janie Palachu**', nadanej w Polskim Radiu w 1990 roku, dotarła do wypowiedzi ludzi, którzy znali studenta Uniwersytetu Karola w Pradze. Przedstawiła też, korzystając z archiwów czechosłowackiego Forum Obywatelskiego, ostatnią rozmowę, nagraną tuż przed śmiercią młodego bohatera.

List pożegnalny Napisał w nim: 'Ze względu na to, że nasze narody znalazły się na krawędzi beznadziei, zdecydowaliśmy się wyrazić swój protest i obudzić naród tej ziemi. Nasza grupa złożona jest z ochotników, zdecydowanych spalić się dla naszej sprawy. Ja miałem honor wylosować nr 1 i uzyskałem prawo napisania pierwszych listów, a także wystąpić jako pierwsza pochodnia.'

Był 16 stycznia 1969 roku

[...]

Jak to się stało?

Jak mogło dojść do takiej tragedii? – pytała autorka dokumentu. Pewne światło na okoliczności śmierci Jana Palacha rzuciła w audycji **Agnieszka Holland**.

– Ja zaczęłam studiować w Czechosłowacji w 1966 roku – wspominała reżyserka. – I był to wówczas kraj, który miał znikomą świadomość, jeśli chodzi o swobody obywatelskie. Tam po prostu stalinizm się nie skończył aż do wiosny 1968 roku.

Praska wiosna obudziła jednak w Czechach i Słowakach nadzieję na zmiany. – Wszyscy zaczęliśmy brać w tym udział – opowiadała Holland. – To było takie nieustanne święto. Nie pamiętało się o możliwości inwazji. Budapeszt i tamte wydarzenia z 1956 jakoś tak się oddaliły, ludzie o tym nie myśleli.

Interwencja wojsk Układu Warszawskiego

Powiew wolności przerwała jednak brutalna interwencja wojsk Układu Warszawskiego 21 sierpnia 1968 roku. – Te pierwsze dni interwencji obudziły falę solidarności w całym społeczeństwie – opowiadała reżyserka. – Ona dotknęła zarówno opozycję, jak i studentów, ale też milicjantów oraz żołnierzy. Jednak po powrocie Dubčeka z Moskwy zrozumieliśmy, że to koniec nadziei. Nie spodziewaliśmy się, że tak szybko te wszystkie swobody zostaną odebrane, a wolność zdławiona, że noc zapanuje na tak długo.

Żywe pochodnie

Studenci uważali, że władze partyjne nie będą bronić postulatów zgłoszonych podczas praskiej wiosny. Postanowili więc zrobić coś, co zmobilizuje naród do działania i co będzie znaczącym głosem

sprzeciwu. – Zdecydowano wówczas, że jeżeli nie będą uwzględnione żądania zarówno studentów, jak i partyjnych reformatorów, to jeden ze studentów dokona samospalenia – powiedziała Holland. – Jeżeli na ten czyn też nie będzie odzewu, to aktu tego dokona kolejna osoba. Zgłosiło się wtedy bardzo wielu ochotników.

[...]. Nr 1 wylosował Jan Palach.

[...] **Ostatnia rozmowa**

Wstrząsająca jest ostatnia rozmowa przeprowadzona z Janem Palachem w szpitalu. Hanna Bielawska dotarła do niej dzięki czechosłowackiemu Forum Obywatelskiemu. – Czy nie myślisz, że to już wystarczy, co się z Tobą stało? Nie chcę, żebyście cierpieli tak strasznie. Rozumiesz to? – mówiła koleżanka, która go odwiedziła. – To, co zrobiłeś, już zupełnie wystarczy, żeby o tym wiedział cały świat.

Jan Palach był bardzo słaby, z trudem mówił, ciężko oddychał. Zmarł trzy dni po samospaleniu, 19 stycznia 1969 roku.

Helena Zahradnikova, przyjaciółka Palacha, studentka socjologii i publicystyki Uniwersytetu Karola wspominała: – Gdy w szpitalu zdawał sobie sprawę, że jest u kresu, życzył sobie, by do niego ktoś przyszedł, ale nie chciał, żebym to była ja. Wolał, bym zachowała o nim najlepsze wspomnienia. Przez Ewę, moją koleżankę, przekazał matce prośbę, by mu wybaczyła, a mnie, że ciągle mnie kocha.

Symbol patriotyzmu

Po śmierci Jana Palacha rektor Uniwersytetu Komeńskiego, dr Bohuslav Camber, napisał do władz Uniwersytetu Karola w Pradze: 'W imieniu profesorów i pracowników Uniwersytetu Komeńskiego w Bratysławie, i w imieniu swoim, z głębokim wzruszeniem i żalem

wyrażam wam kondolencje z powodu tragicznego zgonu waszego słuchacza, Jana Palacha. Wierzę, że dziedzictwo jego czynu zostanie w pamięci naszych narodów i zapisze się do historii jako jasna strona czystej miłości naszej młodzieży do ojczyzny'.

Źródło: dostępny w internecie: <https://www.polskieradio.pl/39/156/Artykul/1025062,Jan-Palach-symbol-zdradzonego-pokolenia>.

Przeczytaj fragmenty artykułu i wykonaj poniższe polecenia.

Polecenie 11

Wyjaśnij, w jaki sposób można zinterpretować tytuł *Jan Palach – symbol zdradzonego pokolenia*.

Źródło: Learnetic S.A., licencja: CC BY 4.0.

Polecenie 12

Wyjaśnij, dlaczego czeski student dokonał aktu samospalenia.

Źródło: Learnetic S.A., licencja: CC BY 4.0.

Polecenie 13

Napisz, jak oceniasz opisany akt 'miłości młodzieży do Ojczyzny'.

Źródło: Learnetic S.A., licencja: CC BY 4.0.

Zamiast podsumowania

Ćwiczenie 9

Uzupełnij według wzoru tabelę dotyczącą problemu przemian w krajach demokracji ludowej po II wojnie światowej.

Państwo	Czas przemian	Charakterystyka przemian
Czechosłowacja	1948	Likwidacja opozycyjnych i niezależnych organizacji, terror. Fałszerstwo wyborcze i sukces komunistów. Dymisja E. Beneša. Uchwalenie nowej konstytucji.
Bułgaria		
Węgry		
Rumunia		
Albania		
Jugosławia		

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Polecenie 14

Spróbuj odnaleźć w różnych źródłach inne przykłady świętowania (czczenia) sojuszu krajów socjalistycznych lub obchodzenia świąt uznawanych za ważne dla krajów demokracji ludowej. Zapisz odpowiedź.

Źródło: Learnetic S.A., licencja: CC BY 4.0.

Logo Układu Warszawskiego

Źródło: Fenn-O-maniC, licencja: CC BY-SA 3.0.

Polecenie 15

Zastanów się, co oznaczają elementy logo Układu Warszawskiego (napisy: sojusz [przyjaźń] pokoju i socjalizmu; Pakt Warszawski).

Źródło: Learnetic S.A., licencja: CC BY 4.0.

Co potrafię?

Potrafię wskazać na mapie kraje demokracji ludowej.

Co wiem?

Wiem, kiedy doszło do Praskiej Wiosny.

Co rozumiem?

Rozumiem, dlaczego ukształtował się blok państw demokracji ludowej.